

CRNJANSKI

**ROMAN O
LONDONU**

I

■ Laguna ■

Copyright © Zadužbina Miloša Crnjanskog
Copyright © ovog izdanja LAGUNA, 2019.

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

SADRŽAJ

<i>Sudbine</i> , predgovor prof. dr Mila Lompara	9
Roman o Londonu: Prva knjiga.	17
Prva glava romana	19
Na brdu vetrenjača	32
Mnogo vike ni oko čega	42
Bili su živi sahranjeni.	52
Čun u Versalju	64
Kažu: do viđenja, svom psu	74
Čudnij metamorfoz	84
O odžaćaru	96
Pismo od dukese	106
Meliboun	112
Većernji šešir na glavi	127
<i>Emu</i> australijska tica	143
Ženska noga od kristala	164
Proleće je stiglo u London	187
Ručak u Londonu.	199

Seks je koren svega	214
Beli Eskimo	234
Dug red pokojnikovih cipela	243
Obučarevo letovanje	259
Mustafa	272
Okean i kupači	284
Hotel koji se zvao <i>Krim</i>	296
<i>The Listener</i> – onaj što prisluškuje	308
<i>Triste Tristan</i>	320
Prevrnuta Izolda	346
Gospođa Peters Petrjajev	355
Sorokin u zidu	367
Premešteni Rus	384

ROMAN O LONDONU

Prva knjiga

Prva glava romana

Svi se pisci romana slažu, uglavnom, kad je reč o svetu u kom živimo. To je, kažu, neka vrsta velike, čudnovate, pozornice, na kojoj svaki, neko vreme, igra svoju ulogu. A zatim silazi sa scene, da se na njoj više ne pojavi. Nikada, – *njikagda*. Niti zna zašto je u tom teatru igrao, niti zašto je baš tu ulogu imao, niti ko mu je tu ulogu dodelio, a ni gledaoci ne znaju, posle, kuda je iz tog teatra otišao. (*Ujehal* – više neko u jednom vagonu podzemne železnice u Londonu.) Pisci kažu i to, da smo, samo pri tom silasku sa pozornice, svi, jednaki. I kraljevi, i prosjaci.

Egalité. Fraternité – čujem kako neko više, nemo, u jednom vagonu podzemne železnice, u Londonu.

Tog što više, čitalac će upoznati u idućem poglavlju. To je neki čovek, u vojničkom iznošenom šinjelu, kakvih je u Londonu, kad ova priča počinje, bilo, mnogo.

Svet se, u mislima, ceo, da sagledati, još samo u nekom starom planetarijumu, na čijim kartama, našeg globa, Sunce se, i sad još, vrti oko našeg sveta, i Zemlja je, i sad, okružena

nekim insektima i čudovištima, koja imaju imena na latinskom jeziku.

Mars. Luna. Venera. Scorpion.

Uostalom, dosta je i toliko znati o planetama, – čujem kako šapuće, taj, u tom vagonu koji juri pod zemljom.

Quintilian kaže da, za poznavanje čovečanstva, nije potrebno znati celo čovečanstvo. Dosta je upoznati, dobro, i jednu familiju. (Na primer, – više taj u vagonu, – familiju moju: Rjepnina, – *la famille d'un grand seigneur, le prince Repnin.*) Kad mi je to rekao, setih se jednog polinezijskog princa koji, na trkama, u Londonu, prodaje ulaznice. Na glavi nosi nojevo perje. A što se tiče tog čoveka u vojničkom šinjelu, njegovo ime u Londonu su izgovarali, u nedoumici: Ričpejn; Džejpin – i nije ga niko znao. Mislili su da to ime znači: jadu, mrmolju, nezadovoljnika što je, – na engleskom, – možda i značilo? (U to doba bilo je mnogo emigranata, Poljaka, u Londonu, a među njima se, volšebno, bio našao i taj Rus, – a svi su oni bili nepoznat svet u Londonu.)

Međutim, sa tim čovekom počinje, u idućem poglavlju, ova priča. Ljudski um, još uvek, vidi pojedine zemlje, na zemaljskom globu, u nekoj zabuni, kao neke zveri i simbole. Englezi kažu da, na severu, ima jedan ogromni, beli, medved. „*Rosija, matuška*“, – više taj u vagonu.

Nemci kažu da, na jugu, ima jedna čizma, puna nerandži i limunova. „*Italia*“, – kaže mi taj čovek u ofucanom šinjelu. Tužno.

Japan, kažu, da liči na salamandra koji je goreo. Burma na misteriozni kaligram, koji samo Kinezi znaju da čitaju. A Španija? Španija na oderanu, razapetu kožu bika, čija je krv istekla u arenu. Kao da svet nije bog stvorio? Nego onaj Nečastivi.

„*Čort. Čort*“ – vikao mi je u uši neko.

Jedan šašavi Francuz rekao je, tada, i to, da Britanija, na geografskim kartama, liči na figuru neke stare, otmene, i nakinđurene dame, koja ima veliki šešir na glavi, a korača prema moru. Ima i šlep koji se vuče za njom, u hodu, a korača oholo, svesna onog što je bila. Nije bila makar ko.

„Princ Rjepnin je, sada, u Londonu, makar ko“, – čujem kako mi neko šapće u uvo, u podzemnoj železnici koja juri iz Londona.

Devojke, u čuvenoj Engleskoj devojačkoj školi, u mestu gde se otmene kćeri školuju, – Askot, – dodaju, tome, što je taj šašavi Francuz rekao: – da ta stara dama ima, ne samo šlep, nego i pudlu. Irsku.

„To kaže Nađa“, – šapuće mi taj Rus, u podzemnoj železnici.

Nije, međutim, istina da London ima strašnu klimu, da ima dugu zimu, – a nestaje u neku jezivu, žutu, tešku maglu, kad se ne vidi ni prst pred nosom u životu. Bilo je i toga, ali je i to prošlo. Prva zima, – priča mi taj Rus, – kad je sa ženom u London došao, bila je kao što su zime na Krimu. Ličila je na proleće. Druga je bila malo hladnija, kišovita, ali je i to brzo prošlo. Snega nije ni bilo. Nije bilo snega, da učini, da sve postane tiho, belo, čisto, lepo, – i grad i ljubav u gradu, kao što je to nekad bilo, u Petersburgu, u njegovoj mladosti. Vlaga je, katkad, bila neizdržljiva, to je istina, magla je bila zagušljiva, kiša je padala, dugo, dugo. Nađa mu je, međutim, govorila da treba podnositi i tu, neprekidnu kišu. Englezi smatraju baš takav, kišoviti dan, kao „dobri, stari, engleski dan“. „*A good old English day*“, – kažu. To ponavljaju, kad kažu: „Dobro jutro“.

Kad su došli u London, Nađa, sirota, očekivala je da će zima da bude, onakva, kakva je opisana u Dikensu. Siročad će se, o božićnim praznicima, smrzavati na materinom grobu.

Trogatelno. Međutim, i treća zima u ratu prošla je brzo. Bilo je magle i boleština, ali je i to kratko trajalo. A četvrta je bila hladna, ali se prekinula brzo. Temza se nikad nije smrzavala. On se, kaže, pitao: gde nađoše Englezi toliku siročad, to jest, gde nađe Dikens toliku siročad, da se smrzava na majčinom grobu? – Niti su siročad ostavljana da se smrzavaju na materinom grobu, niti je uopšte smrzavanja bilo. Čak je London bio i topao. Nikad topliji nije bio. Čak i velika, klasna razlika, koja je, kažu, u miru, i te kako vidna, bila je nestala. Svako je svakoga oslovljavao. U podzemnoj stanici *Piccadilly*, o ponoći se igralo. A hranjene su, hlebom, i tice u Hajd Parku, iako je hleb bio redak, – iako se to sa pet funti sterlinga kažnjavalo. Mačkama su, stare žene, u ruševine i izgorele kuće, nosile čak i mleko. Iako je i to bilo zabranjeno. Nađa je to svojim očima videla. Svet se bio, – priča mi taj čovek u vojničkom šinjelu, zaboravio. Kad je otadžbina u opasnosti, u Engleskoj se vodi računa i o sirotinji. Cela je Engleska, u stvari, jedno veliko osiguravajuće društvo, – više taj u vagonu. – Nezaposlen je već više od godinu dana. Sve je tako skupo. Tek ove zime, – poslednje zime u ratu, – Engleska mu je pokazala, šta zna, kad hoće. Snega je bilo dva meseca. Neki strašan vetar nosi vejavicu, kao da je u Rusiji, – duva čak sa severnog pola. Vozovi su stali. Auti se napuštaju i ostavljaju na drumu. Sve je ledeno. A nema ničega, – ni planina, ni šuma, – da zadrže te ledene vetrove, što sa polarnih mora, duvaju. Svud je more oko nas. Svud je uokolo Okean. Tonemo, – čujem kako neko viče u vagonu. Nađa, tonemo! A neki blag, mio, ženski glas, čujem kako odgovara: *Kolja, daragoj*, – zajedno ćemo.

Tako mi priča taj u vagonu, dok pod zemljom jurimo, a tvrdi, da je, dok je rat trajao, bilo bolje. „*Egalité; Fraternité*“, – kaže. London je goreo. Vatre su buktale uokolo. A sad, već više od godinu dana, nema nikakvu zaradu. Razoružan je

zajedno sa Poljacima, sa kojima je u London došao. Obećavaju da će ih zaposliti. Obećavaju. „*So sorry*, tako im je žao“, – kažu.

Pitam ga, što ne ode u američku vojsku?

Ne voli Amerikance, – kaže, – bogati su i nadmeni, a osim toga govore koješta ženama, u Londonu. Kad Nađa prođe Pikadilijem, dovikuju joj na čošku, pred svojim klubom: „Pošto jedan metak, Bebi? Bebi, pošto jedan metak?“

Ja ga tešim da su to vojnici, koji odlaze u smrt, a da to i Engleskinjama, a ne samo Nađi, kažu.

Tešim ga i time da mi susedi pričaju da ovakvih zima ima samo svakih deset godina u Londonu. Proći će. Najgore je već prošlo.

On mi šapuće, da ni uglja više nemaju, a ne zna kako će platiti iduću kiriju. Zašto žive? Zar zato da budu raseljena lica? *Peremeščenaja lica*? A bili su Englezima dobri, dok je rat trajao. Sad su, – kaže, – iskrivljeni nosevi, iskrivljeni vratovi, iskrivljene oči, iskrivljena usta. A ja ga slušam, iako podzemna železnica, uz to, lupeta, ljulja nas, trese, a niko nas drugi i ne sluša.

Pored takvih misli, u ljudskom mozgu znam da se nižu i slike, kao u nekom kaleidoskopu, – premeštenom kaleidoskopu, – uz premeštene persone. *Displaced persons*, – kažu. A te slike, u sećanju, traju godinama i osvetljene su, i pod zemljom, nekom svetlošću, nekim ludilom, kao mesečinom, u kojoj se svi tragovi u snegu naziru i posle dvadeset pet godina.

Jedna gomila vojnika i oficira, koja je, donedavna, bila, neki bataljon, i štab, u Vrangellovoj armiji, ukrcava se, u Kerču, na Azovu, u neki naereni rumunski brod, olupinu. Neki viču, neki pevaju, a ima ih i koji plaču. To je, dabogme, davno zaboravljeno. Nađi je tada bilo sedamnaest godina i sedela je, pored tetke, skamenjena, na jednom koferu. Uzalud

ih je čajem nudio. Čutale su. Ko bi to još pamtio? Život teče dalje, – kažu. On, međutim, kaže, da je trebalo umreti. Tamo u Kerču.

Ma kako jurile ljudske misli, u prošlosti, u mozgu, – čak i u jednom takvom, raseljenom, mozgu, – vozovi podzemne železnice u Londonu neće da, zbog toga, stanu. Naprotiv, jure pod zemljom, i paralelno. Tada svaki u vagonu, vidi, za trenut, dva, svoje lice, sebe, i u drugom vozu, kao u nekom podzemnom ogledalu, i nestaje brzo.

Gomile u tim vozovima putuju nemo. Stešnjene su. Kao sardine u limenoj kutiji, naslagane su jedno kraj drugoga, pojedinačno, nemo. Ipak se čuje ono što misle i ono što šapću. Sami sebi. Te gomile ulaze u voz kad u London idu, licem prema Londonu, a kad se, uveče, vraćaju, sa rada, – leđima okrenute prema Londonu. Znaju da će, tako, lakše stati u crvene, čelične vagone, stešnjeni, i stojeći. Drže se, vise, obešeni o gumene drške u vagonu, koje drže u pesnici, grčevito. (Ti dršci od crne gume, koja je tvrda, liče na konjski ud.)

Katkad, u nekom, malo daljem, predgrađu, ti vozovi izlaze i na površinu zemlje, – valjda da se malo nadišu vazduha. Tada, i krajnja stanica više nije daleko. A kad voz stigne na krajnju stanicu, gomila sveta izlazi, brzo, pred stanicu, i skuplja se, oko crvenih busova, pred stanicom, da nastavi, nad zemljom, do kuće gde stanuje. Oni koji su u vagonima, pod zemljom, stajali stešnjeni, iako se ne poznaju, kažu jedno drugom: laku noć! „Laku noć“, – kažu, – *good night!* Iako se ne poznaju, iako to ne znači ništa, to je prijatno reći, i čuti. Ljudi, na kraju, žele jedno drugom dobro. Žele jedno drugome, na krajnjoj stanici dobro. Nešto utešno.

Ta krajnja stanica, do koje sam, nevidljiv, dopratio tu ljudsku senku u ofucanom šinjelu, zvala se: *Mill Hill*.

U tom malom mestu počela je ova priča koju oslušujemo.

Prema imenu sudeći, to je moralo biti neko brdašce na kom je, nekad, vetrenjača bilo. Vetrenjača nema više tamo. (Kao što nema ni potoka, tamo, gde stanica nosi ime, po nekom potoku. A nema ni barona i grafova, tamo, gde stanice, i danas još, nose ime barona ili grafa, kojih je tamo bilo.)

Pred stanicom Mil Hil, sve je sad u dubokom snegu.

Knjaz, Nikolaj Rodionovič Rjepnin, ofucan, usamljen, stajao je sad tamo. Niko tog čoveka, pri izlasku, nije ni pogledao. Niko mu ni imena u Mil Hilu nije znao. Razoružanih Poljaka bilo je, tada, u Londonu mnogo. Taj čovek je, međutim, ovu priču započeo.

Mil Hil je letovalište, – jedno od onih londonskih predgrađa koja se tamo nazivaju „prenoćišta“, – *dormitory*. Nastanjena su svetom koji ujutru odlazi u London, na rad, a uveče se vraća. Katkad, takvi ljudi provedu sate u železnicama. Radnički, sirotinjski kraj, nalazi se u istočnom Londonu, a samo, takozvani „bolji“ svet među radnicima, može da iziđe i stanuje u okolini Londona. Oni, koji nose, oko vrata, belu kragnu. Zovu ih „radnici sa belom kragnom“. *White collar workers*. Oni stanuju u malim mestima u okolini, u beskrajnom nizu kućica sa bašticom, koje su, sve, na jedan sprat, kao kokošarnici i golubarnici. Među njima su se tad naseljavale hiljade Poljaka iz armije koja se, svud po svetu, tukla, ludačkom hrabrošću, a koju su sad razoružavali na britanskim ostrvima.

Onaj, ko je tada bio u Mil Hilu, mogao bi o tom mestu da kaže samo toliko, da je, zavejano, ličilo, na božićnu čestitku, na karte koje Englezi, za Božić, šalju jedni drugima. Na tim čestitkama, sve je u snegu, iako snega nema. Svako je mesto zavejano, kakvo je možda nekad i bilo. Obično se na tim kartama vidi kako neke poštanske, starinske, kočije zastaju, koje je šest konja dovuklo. Na boku se vidi kočijaš koji na

glavi ima visoki, engleski šešir, kakav je engleski šešir pre sto godina i bio. Tu su, na slici, i zečevi u snegu. Tu je i crkva koje ima u svakom mestu, – iako su sad prazne, skoro svud, po britanskom ostrvlju. Sve je u snegu, i dirljivo. Mil Hil je, tih dana, takav i bio.

Četiri miliona duša stanuje u Londonu, a osam u širem Londonu, ali, u stvari, četrnaest miliona duša uhvaćeno je u mrežu Londona. Živi oko Londona, dolazi u London, prolazi, radi, nestaje u Londonu, a niko nikog ne zna, u tom astronomskom konglomeratu. Laku noć, – kažu. Leti su ta mala mesta, a naročito Mil Hil, idilična, – tice u njima pevaju, svako ima svoju bašticu; crveni elefanti, – to jest crveni, teški, autobusi, – penju se i na brdo. Nad aerodromom vise, kao kitovi na nebu, veliki baloni odbrane od napada iz vazduha. Bili su srebrni. Kraj svega toga, uzalud bi neko tražio to mesto, na kartama, na britanskom ostrvlju. Isuviše je beznačajno. Uostalom, kad ratovi prođu, i čuvena mesta se zaborave, i ona koja su nam bila draga, – pa i ona za koja smo rekli da će se pamtiti, večno.

„*Rosija njet, Rosija njet*“, – dovikuje mi, iz Mil Hila, neko.

Taj čovek, – koji se sad, po snegu, u mraku, sa stanice, peo u Mil Hil, do jednog ćorsokaka u snegu. U tom se ćorsokaku ukazaše kuće, koje imaju krov od trske, kao da smo stigli u Irsku.

Sneg je opet provejavao.

Put se peo duž kuća, čiji su prozori, i sad, bili uvijeni u crno, kao u vreme kad su napadi iz vazduha počinjali čim bi mrak pao.

Kolja, – čujem kako jedan blagi, ženski glas, dovikuje, – treba priznati da niko nije istakao belu zastavu.

Čovek koji se penje u tom ćorsokaku, zna svoj put, očigledno, dobro. Ja ga, nevidljivo, pratim, a on me pita: „Koliko

je sati?“ – Prema satu opservatorije u Griniču, kažem – koji je, pre sto godina, svako znao, – sedam je sati. A on mi odgovara da godine prolaze, brzo. On je uzeo pedeset treću, – *pjattdesjattretju*, – a sirota Nađa četrdeset treću. Tako je to u tuđem svetu. On mi se izvinjava što su i ulične lampe pogašene u tom ćorsokaku. Nekad je u Londonu bilo opštinskih palilampi. Palilampa je palio uveče lampe po ulicama. Sad ih neka nevidljiva ruka gasi. Kao da želi da ostanemo u večnom mraku. Kad budem video Nađu, treba da joj kažem, da izgleda deset godina mlađa. Raseljena lica brzo stare. Nos ode na jednu stranu, a usta vise, u gorčinu. Oči se iskolače. Jedno treba ovakvo, drugo onakvo staklo. Ceo ljudski život i nije ništa drugo do promena na našem licu.

Dok ta ljudska senka gaca po snegu, u tom ćorsokaku, teši me da ću, kad upoznam Nađu, čuti mnogo štošta lepo, iako će biti tužno. Sve je, uostalom, preostatak iz prošlosti, u Londonu. Pa i njihova ljubav, koja je započela u Kerču. Nađa će mi pričati da, ovde, svaka kuća ima neku tablicu, iznad ulaza, iznad vrata, kad se uđe, u bašticu. Obično ime nekog mesta koje je ukućanima drago. Većinom su to, – kaže Nađa, (a ona to zna) – imena mesta kuda se išlo na putovanje, bračno, u medenom mesecu. Nađa kaže: Zar to nije lepo? Katkad su ta mesta bila daleko, ali se pamte. Zašto ne bi i on pamtio Kerč i Jaltu? Englezi cene putovanje bračno. Princeza Bagracion pričala joj je da to putovanje, Englezi, – posle dvadeset pet godina, – ponavljaju. Kad do novaca dođu. Nestašica je ovde velika, u novcu, kod mlađeg sveta. Iljišev, nesretnik, piše im, iz Eksetera, da tamo samo babe para imaju. A on to mora znati. Oženio se tamo. Za to bračno putovanje, posle dvadeset pet godina, Englezi kažu: da je bilo „odloženo“. Odloženi medeni mesec? Nikad, nigde, to, nije, pre, čuo.

U takvom, nečujnom, razgovoru, bili smo u tom ćorsokaku stigli, do jednog kućerka, zavejanog, koji se, između dva hrasta, beleo. Kao avet se beleo. Ličio je na kolibu Eskima u snegu. Činio se avetinjski kućerak, i zato, što je imao vrata i prozore, uokvirene u crno. I toga ima tamo. Kuća okrećenih u belo, a uokvirenih vrata u crno, uokvirenih prozora u crno. Okrećen grob.

„*Smotrite*“, – čujem kako mi šapuće neko.

Nema tablice iznad te kuće. A kako bi je i moglo biti? Ko bi mogao da, na takvoj tablici, ispiše mesta jednog bračnog putovanja, koje je, na Azovu, u Kerču, započelo, pa se u Alžiru nastavilo, pa u Milanu, pa u Pragu, pa u Parizu, pa se, eto, završilo u Mil Hilu.

Ta kuća je, kao što vidim, – bezimena.

Nije njihova, – pripada nekom majoru, koji je tu, nedaleko, imao školu jahanja, a u ovaj kućerak bio je smestio svog konjušara, džentlmena konjušara. Ja sam video samo da je utonula u sneg i duboku tišinu. Sa ulice se činilo da tu nikog nema, ili je mrtav, kao u grobu, a šimšir u baštici nije šišao niko, već godinu dana, očigledno. Bilo je i blata oko neke pumpe, pri izlazu, i zimskog cveća, koje je bilo skrhanu i palo u blato. Vratanca u baštici stajala su odškrinuta i noću. A lupetala su pri najmanjem vetru.

Niko im ne dolazi već više od godinu dana, – čujem kako mi šapuće neko. Ni mlekadžija, koji, kod suseda, ostavlja, na pragu, mleko. Ni novinar, koji, sa velosipeda, baca novine, pred vrata, svako jutro. Ne dolazi ni pismonoša. A ne zastaju više ni đubretari, koji skaču sa svojih kamiona, u bašticu, i ulaze, za kuću, da đubre iznesu. (Ti đubretari nose tamo, – iako je to neverovatno, – onakve šešire, kakve u Operi nosi Leteći Holanđanin. Ko zna zašto?) Već godinu dana, niko, ne pita više, da li su živi. Uostalom, ne pitaju više ni za Poljake,

koji su se borili po Evropi, za svoju zemlju, – ali i Englesku. Simpatiju za njih ubilo je, ovde, u ovom čudnom svetu, i to, što ih je mnogo. Da ih je toliko došlo. Ima ih mnogo. A postalo je očigledno da su namerni, da ostanu, zauvek, da Englezima uzmu hleb.

Ja ga tešim da preteruje i da je to, donekle, shvatljivo. Zna taj svet da su oni, stranci, došli ovamo u ratu koji je pustošio po celom svetu. Ali se svet pita ovde: šta da se, sad, radi sa njima? Zadatak je Engleza, sad, da taj svet nauče blagodetima mira. Da se ti vojnici i beskućnici pretvore u korisne članove društva. Zidare, obučare, štavare koža, stolare, bravare, rudare, nosače, mesare, bolničare. (Naročito bolničare ludnica, jer se u bolničarima oskudeva ovde.)

Vot čudnij metamorfoz, – čujem da neko viče, u mraku.

London je, međutim, kao magnet Evrope... privlačio, sve više, te gomile iseljenika i nesretnika, a sve je to izazvalo, u tim tihim, mirnim, ostrvima, neku zabunu, neki metež, uz smeh i mržnju, viku i suze, oko Londona. Ta, takozvana, raseljena lica, postadoše zašezeknuta, i nisu znala šta da misle, zagledana u tih četrnaest miliona drugih lica. Pitala su se, kakvo ih je to čudo snašlo, posle rata? Pod zemljom su se sretali, sa razrogačenim očima, – tražeći bar nekog poznanika, – sa milion lica, koja su ih začuđeno pratila očima. Taj vrtlog bi prestao samo sedmi dan u nedelji, – koji je bio dan odmora. Tada bi zabrujala zvona Londona i raznosila glas lupetanja sa zvonika: da je Bog uteha i pomoć čoveku. Dvorska garda, u medveđim šubarama, marširala je kroz London, crvena, sa muzikom, kroz drvored tih raseljenih lica, koja su trčala da to vide. U šest po podne, ne pre, pabovi su otvarali vrata, i gomila Engleza ulazila, stalno, svaki dan, da se napije piva, žurno. U pivu je uteha. Najgore je, međutim, bilo, to, da su se, u Londonu, bila sastala ta dva sveta, nemo. Sa jedne

strane vraćahu se u London Englezi, iz rata, veselo, – jer to nije bio povratak ljudskih kostura, niti jadrnika na štakama, bez noge i bez ruke. Bilo je i toga, ali više među onima koji su bili ostali u podrumima, za vreme rata, po ruševinama, izgorelim kućama, fabrikama i radničkim krajevima istočnog Londona. Oni koji odoše daleko, u uniformama, bili su se vratili, srećniji, nego onog, Prvog rata. (Uostalom, i kad nisu bili srećniji, nisu o tom pričali, jer Englezi znaju da ćute o svojim nesrećama.) Raseljena lica, međutim, trčkarala su da vide kraljeve, da vide crkve, palate, ulazili su u fabrike, a vraćali se, uveče, u daleka predgrađa, da sutradan opet zagate hodnike raznih berza rada, gde su tražili zaposlenja. Govorili su neke čudnovate jezike, koje niko živ u Londonu nije razumeo, imali su neka čudnovata imena, koja niko živ nije umeo da izgovori. A dolazili su, dolazili, sve više, – hiljade, hiljade. Stotinu hiljada. A sa njima je bila stigla u poslednjoj godini rata i ta neobična, strašna, zima, koja je trajala mesecima.

Svet u Mil Hilu, – kao i u svim tim predgrađima Londona, – miran je, ćutljiv, i skroman. Odlazi, kad se vrati sa rada, rano, da spava, i ne traži, ni od koga, utehe. (Prazne su i crkve). Ako se u kući nađe malo ribe i krompira, – pod uslovom da ima, uz to, i čaja, – taj svet, seda, zadovoljno, da večera. Sve su te kuće, ti kokošarnici, golubarnici, jednake i jednaki. U devet se slušaju vesti, a zatim odsvira engleska himna. A posle se odlazi na sprat, da spava. Muževi i žene ležu u postelju, mirno, jedno kraj drugoga, kao što će ležati u grobu. Ne valja, – kaže mu, – što se nije sprijateljio sa svojim susedima. To su dobri ljudi. To su dobre žene. Nekad su se, u staroj, obesnoj, Engleskoj, ljudi delili po flašama koje ispijaju, redovno, svakog dana. Zvali su se: jednoflaša, dvoflaša, troflaša. Sad ih znaju u svakoj porodici, po tome, ko koliko

uzima šolja čaja. Sa, ili bez šećera. (Šećer je u Londonu bio redak, tada. Još je manje bilo mleka, i ugljena.)

Te zime, kad je otpočela ova priča, otpočeo je sudar dva sveta, i sudar između jednog čoveka i jedne ogromne varoši, – sa četiri i osam i četrnaest miliona stanovnika. Englezi su tom čoveku govorili šta mu treba, a šta mu ne treba. Šta u ljudskom životu, ima, i nema, smisla. Dokazivali su tim nesretnicima da će biti lepo kad se njihova deca pretvore u Engleze, na tim ostrvima. A ta raseljena lica gledala su, razrogačenim očima, u daljinu, gde su, kao u magli, u njihovim suzama, nestajala lica onih koji su im bili dragi, a koje neće, – to su znali – videti više. Nikada – *Njikagda*.

Lica matera, žena, dece.

Gde je tu bio prijatan život u Engleskoj, o kom im je govoreno na časovima prevaspitanja? Gde je tu sreća? „*Nje-okončena fantazmagorija*“, – mrmljao je neko, osvrćući se, u trenutku kad je engleskim zvekirom, počeo da kuca u vrata i da, potmulo, doziva: „Nađa, Nađa!“

Tim kucanjem u ta vrata otpočinje iduće poglavlje ove priče. Biće to priča, ne samo o tom čoveku u Londonu, i njegovoj ženi, ne samo o njihovoj ljubavi, nego i drugim Rusima, koji su stigli bili u London, pre njih, pre mnogo godina. Sve su to bila „raseljena“ lica. Međutim, neće to biti priča samo o njima, nego i tom londonskom svetu, koga, kao sardine u limenim kutijama, voze, ujutru, na rad, u London, a vraćaju uveče, okrenute leđima prema Londonu, iz Londona. A najviše o toj, ogromnoj, varoši, čiji je zagrljaj bio smrtonosan za toliko ljudi i žena, – a koja sve to gleda, nema, kao neka bezmerna Sfinga, koja sluša kako prolaznik za prolaznikom pita: „Gde je tu sreća? Kakvog, taj ulaz i izlaz prolaznika, u samoći, i gomilama, – četiri, osam, četrnaest miliona? – ima smisla?“

Na brdu vetrenjača

Otkad je sneg zavejao to mesto vetrenjača na brdašcu, u okolini Londona, nisu se više čule mašine za šišanje trave, – koje, inače, lupetaju, – kao srca, – u Engleskoj, preko cele godine. Bila je i u Mil Hilu nastala potpuna tišina.

U toj tišini niko nije pitao, ni za te strance. Svakog dana, međutim, mogao se videti, i dalje, kako iz tog kućerka izlazi, čovek visokog rasta, u nekom šinjelu, od čudnih krzna, kakvih u Engleskoj nema. Hodao je, jurio, koračao, satima, na brdu, gde je nekad bilo vetrenjača, i čitao nešto, mrmljajući. Retki prolaznici na tim putevima, iza aerodroma, okretali su se za njim. Oni bi promrmljali nešto. („Taj ludi Polja.“ „*That silly Pole.*“) U Engleskoj se čuvaju oči, očni vid, i svi nose naočari, pa se ne čita na ulici, – to pada u oči. Ta sitnica se, o tom „Poljaku“, zato, prepričavala.

Isto tako, u isti čas, zavijena u krzno, vrlo lepo, izlazila je, iz te kuće, u onom ćorsokaku, i jedna žena, plavuša, koja je prtila neke kutije i odlazila na stanicu vozova za London. Tačno u isto vreme, uveče, ona se vraćala. (Na spratu kuće,

između dva hrasta, osvetlio bi se jedan prozor.) I to bi, svet na tom brdašću bio već zaboravio, da nije bilo bakala i mesara i piljara u Mil Hilu.

Običaj je u takvim mestima Engleske, da se retko odlazi, lično, piljaru, ili mesaru, ili bakalu, nego se poručuje, sve, telefonom. Dostavlja se u kuću. Ti stranci, međutim, često su svraćali, odlazeći na stanicu, do piljara, bakala i mesara, da, pre nego što pođu u London, kupe nešto i odnesu kući. Nisu kupovali mesa, – iako je, i za kupce, bila velika nestašica mesa. Kupovali su samo kobasice, koje su se dobijale jedanput nedeljno. Osim toga, svraćali su kod bakala, samo za hleb, a kod piljara, za uvek isto: za glavicu kupusa, posutu pahuljicama snega. (Katkad i promrzlu.)

Pošto se nije znalo koliko su osiromašili, smatrani su za ekscentrična stvorenja, – kojih ima u Engleskoj, mnogo, i u najnižem i u najvišem krugu. A smatrali su ih i za neku vrstu vegeterijanaca. I njih ima mnogo. Sve do kraja te strašne zime, o njima se znalo samo toliko, da je to neki Poljak, iz poljskog raseljeničkog kora. A ta lepa plavuša, njegova žena. Takvih Poljaka je bilo sve više po tim predgrađima i prenočištima Londona. Englezi su se, prema tim doseljenicima, ponašali lepo, ali su se, sve češće, pitali: zašto se taj svet ne vraća u svoju zemlju? Po pabovima, uz pivo, uveče, to je bila postala glavna tema razgovora u Londonu. Što ne idu kući? Što se ne vraćaju svojim? Tamo, gde ih čeka porodica? Ipak, svi ti razgovori, o doseljenicima, postadoše dosadni, pa se pri kraju te zime, sve češće čulo, da je glavni razlog, što taj svet ne ide natrag, u svoju zemlju, to, da ih je London očarao, da im je, ovde, bolje, i, da žele da ostanu. Lepše se živi u Engleskoj, nego u tim dalekim zemljama. Iako nisu znali, ko je bila Kirka, ti piljari, kasapi i bakali mislili su, dakle, da

postoji neka boginja, London, koji ljude, pri povratku, iz rata, pretvara u krmke.

Kirka, Kirka, – čujem kako mrmlja i taj stranac, koji se, pod zemljom, te večeri vratio iz Londona. O tom svom susedu, Poljaku, ni njegove komšije nisu znale mnogo više, nego to, da ima mašinu, kojom se šišala trava, a trava se u Engleskoj svaki čas šiša. Već više od sto godina. Uostalom, Englezi su svet ćutanja. Taj svet ćuti i kad u London, i kad iz Londona putuje. U železnicama, i pod zemljom, i nad zemljom, putnici ćute i ne brbljaju i ne zapitkuju. Sede kao ukočeni. Kao da su lutke, od voska. Progovore, ljubazno, tek kad se neko među saputnicima sprema da siđe. Onda mu pomažu. Dodaju mu i prtljag. Raduju se da nas je, posle toga, manje? (Jedan manje.) Tišina još veća. „Nije, međutim, Nađa, tačno, da su arogantni. Arogantan je samo takozvani 'viši' stalež. Stranac nije omiljen, ni kod drugih naroda. U ratu, na primer, počinjene su strahote sa Jevrejima, u Evropi. Englezi su ih zbilja sažaljevali. Žalili su i Poljake. Nas, Ruse, nisu. To je kod njih tradicija. – Pri kraju rata, uostalom, došlo je toliko, toliko, stranaca u London. Zauvek. Zato smo tako nerado viđeni, Nađa. Treba da se naviknemo na taj osećaj, da smo sami, samciti, na ovom pustom ostrvu, na kom živi pedeset miliona, ljudi i žena. Zamislite samo, sami, samciti, nemamo nikoga, ne pita za nas niko, nikom do nas nije stalo, među tim milionima ljudi i žena. Možete li da zamislite tu samoću? Okolo nas, kuće, ulice, vozovi tutnje, prolaze, prolaze, ljudi i žene smeju se, plaču, pare se, pada kiša, magla, sad i sneg, ima toliko pristaništa, brodova koji dolaze i odlaze. A niko za nas ne pita.“

„Nikolaj, – oni moraju znati, da smo mi bili, u ratu, na strani Engleza, pa zar sve to onda nije sramota? Znaju i da su doveli hiljade i hiljade Poljaka, ovamo, pa zar to nije prevara?“

„Nađa, krivi su Poljaci. Mnogo ih ima. Englezi se trude da te nesretnike pretvore u Engleze. Da im uzmu decu. Zašto se Ordinski toliko zatvara, među svoja četiri zida? Zašto ćereta, sa svojom ćerkom, samo poljski i peva o Poljskoj? Zašto govore tim čudnim, strašnim, nerazumljivim jezikom, koji volim i ja? Mi nemamo dece. Sneg pada. Sneg je zavejao i razgovor o nama. Uostalom toliko nas, kažem vam, ima, da nas je teško i pamtititi, – a pamćenje nije jaka crta Engleza. Šta mogu? Ćute o nama sve više i to je jedino što mogu. Brbljaju samo dobrotvorna društva njihovih baba. Nije ni moguće misliti, o tolikim strancima. Zaboli glava. Ćute o nama i na ovom brdu, gde je nekad bilo vetrenjača.“

„Lažu, Nikolaj. London je, i te kako, magnet, koji su postavili, kao svoja gvožđa za hvatanje zečeva. Liči na polip, pogledajte ga na karti. Ja ga, katkad, posmatram, satima. Vidim da se nikad više neću vratiti, tamo gde sam, sa vama, bila sretna.“

Kad je ta senka, koju smo pratili iz Londona, najzad zakućala, engleskim zvekirom, na vrata kuće, između dva drvoreda, u tom ćorsokaku Mil Hila, u vratima se bila zaista pojavila jedna žena, sa ćirakom u ruci. Sveću je bila visoko digla. Jedno mlado, crno, maće, uvijalo se oko njenih nogu. Za trenut-dva, plamen sveće osvetlio je bio lice te žene, a osvetlio i lice čoveka pred vratima.

Čovek se ukaza, – jasno. Bio je bledog lica, nevesela izraza. Ćulo se kako tiho kaže, ženi: „*Bespoljezno, Nađa. – Njićevo.*“

Žena, koja se pojavila u vratima, bila je, očigledno, mlađa, sa lepim licem mladih plavuša, onakvim, kakvo deca zamišljaju da ima Snežana. Takvih lica ima i među nadgrobnim spomenicima u Engleskoj, koji su od alabastra. Mirnih, nežnih, uzvijenih, crta, koje ostaju dugo mlade, – a nad tim licem, bila je gusta kosa, kao zlatna kruna. Ona je, ćutke, pomilovala čoveka po licu i pustila ga da uđe. Crno maće,

koje se uvijalo oko njihovih nogu, kao da je htelo da ostane napolju. Na snegu. U noći. Predomislilo se tek u posljednjem trenutku, ali, dok su se vrata zatvarala, činilo se da će mu, napolju, ostati, komadić repa. Susedi, dabogme, nisu mogli čuti, šta ta žena i taj čovek govore, kad se zatvoriše vrata, ali da su to i mogli čuti, ne bi bili razumeli, ništa. Razgovor se vodio na nekom jeziku, za koji su mislili da je poljski, – a bio je ruski. Čuli bi bili i nekoliko ubačenih, francuskih, reči, ali, sve je, ostalo, bio neki tihi, tužni, šušanj, ljupkih, mekih, neobičnih, nepoznatih, ruskih reči. Međutim, i da je neko mogao čuti, i razumeti, te reči, razgovor nije bio, tu, u vratima, dug. Uskoro su se zraci svetlosti, očigledno, popeli na sprat, a na spratu se sveća, ili sasvim ugasila, ili toliko udaljila, da se na zavesama nije svetlost ni zapažala.

U kući je brzo nastao mrak. Tišina je, oko kuće, bila, sve dublja, a sneg je opet počeo da veje. Da se neko našao, da se raspituje o tim strancima, kod suseda, – o tom strancu koji je tu živeo već treću godinu dana – ni to mu ne bi pomoglo da o njima nešto više sazna.

Njihov desni komšija zvao se: „zeleni gospodin“, – jer i toga u Engleskoj ima: *Mr. Green*. A taj čovek bio je činovnik nekog, pogrebnog, preduzeća. Čutljiv čovek. Omanji, crven u licu, zadrigao od piva, sa korakom, teškim, upadljivo kratkih nogu. Nosio je neku melanholiju na leđima, iako je u kuće zalazio, skoro neprolaznog osmeha. Bio je jednom u poseti i kod svojih suseda. Tražio je da pozajmi mašinu koja šiša travu. Bio je i drugi put u poseti. Ponudio im je abonman na sahranu, u krematorijumu, – ali je komšika, na to, užasnuta, ciknula. Uzalud joj je zeleni gospodin dokazivao, da muž treba svojoj ženi, zavremena, da skine bar tu brigu, budućnosti, sa vrata. Svi engleski muževi, kaže, pretplaćuju se, na to, od početka braka. Iako je bio odbijen, on je ipak

nastavljao da svoje komšije ljubazno pozdravlja, dovikujući, dobroćudno: „Halo, – kako ste?“ Iako su činovnici pogrebnih preduzeća, u Londonu, lagana, paradna, hoda, – sve do krematorijuma, – mister Grin je, posle tog neuspeha, kad bi susreo svoj komšiku, ipak ubrzao korake, da prođe.

Sused sa leva, zvao se gospodin Božić, jer i toga u Engleskoj ima: *Mr. Christmas*. To je bio čovek šezdesetih godina, neobično lepog ponašanja, a visok, prav, kakvi su Englezi koji piju mnogo čaja. Bio je blagajnik nekog prevoznog preduzeća u Londonu. Odlazio je svako jutro, tačno, podzemnom železnicom, u London, kao i komšika. A vraćao se, tačno, uveče, iz Londona, kao da ima hronometar oko vrata. Ti stranci nisu znali da gospodin Božić radi, to, već skoro četrdeset godina, – sem za vreme božićnih praznika. Sa crnim melonom na glavi, i kišobranom u ruci, svaki dan, prosed, sa lepim licem škotskih vojnika, a bezazlenih plavih očiju, taj čovek je od početka uživao naklonost svoje komšike, koja ga je smatrala za neobično prijatnu pojavu, i dobrog čoveka. Kad bi mister Kristmes sreo nju, nudio bi se, učtivo, da joj ponese kutije do voza, ili od voza. Isto je tako ljubazno pozdravljao i njenog muža, kome bi, katkad, kad bi se vraćali istim vozom iz Londona, tutnuo u ruke, svoje, – već pročitane, – novine. Sve te karitativne funkcije u životu, mister Kristmes je vršio, sa nekoliko, ljubaznih, uvek istih, reči. Njegovo poznanstvo sa komšikom završilo se, međutim, brzo.

Njoj je, jednog dana, kad je izišla iz podzemlja, u Londonu, – kod stanice *Victoria*, – vetar bio skinuo šeširić sa glave. A bacio ga, iza čoška, u podrum neke izgorele kućerine, – iza ograde od gvožđa. Ograda je bila ne samo gvozdена, nego i zaključana. U kući nije bilo nikoga. Strankinja je stajala očajna. Svet je prolazio kraj nje, žurno, a dva dečka, koje je bila zamolila da pozovu policajca, nasmejala su se i prošla.

Tada je ugledala, iznenada, kod stanice, svog suseda, gospodina Božića, koji je hteo da uđe u bus, koji u Londonu liči na crvenog elefanta. Prišla mu je, da ga zapita, gde je najbliža policija? (Htela je da joj otvore bravu gvozdenih ograda, i izvade šešir, koji je, za nju, značio, mnogo novaca.)

Mister Kristmes se prenerazio, kad je video svoju komšiku, razbarušenu od vetra, a kad ču šta mu traži, uzviknuo je: O ne, – *oh no*, ou nou. I okrenuo joj leđa. Od tog dana počeo je, i nju, i njenog muža, da izbegava.

Oba suseda bila su ženjena. Žena zelenog suseda bila je punačka ženica, vrlo ljupkog, dečjeg, lica, kakvih ima, mnogo, kod žena u Engleskoj, – a liče na ružu, od papira. Činilo se kao da je precvetala, list po list. Ona je u nogama, očigledno, nosila trag bolesti kostiju, koja se zove „engleska“, a koja je u Engleskoj, kod dece, bila, pre, česta. Ona krivi noge, ali to ne znači da je engleska, nego je posledica, nedostatka Sunca, i slabe ishrane takozvanih „nižih“ staleža. (Ima toliko ženskih nogu u tim predgrađima, koje su u protezama. Čudnovatih žena, čudnovatih života, koje, tako, hodaju, na polugvozdenim nogama.)

Ta žena, međutim, bila je valjda izlečena i hodala je, sad, još samo jedva primetnim ljuljanjem, kao na prelomljenim nogama. A bila je, inače, i te kako ljupka pojava, svojim licem lutke od porcelana, kakvih ima mnogo, ali većinom u devojaka, u Engleskoj, u tim, takozvanim „nižim“ staležima. Te devojke imaju lepa poprsja klizačica, na ledu.

Mrs. Green bila je jednom, u poseti kod svog komšije, kad je bio sam i pitala ga: gde mu je žena? Molila ga je da joj pričuva mačora dok bude, – mačor, – sam. Muž joj je otputovao u rod, a i ona će sutra. Danas je sama. Uzimala je svog komšiju pod ruku, a bila je vesela, kao da je sretna. (Bilo je očigledno, da ne misli, da se brzo, iz te posete, vraća.)

Strankinja se, međutim, tog dana, slučajno, ranije vratila i zatekla svoju komšiku kod svog muža. Bila je prema njoj ljubazna, ali je komšiku posmatrala nekim čudnim pogledom, sve dok nije otišla. A odbila je da pričuva mačka.

Posle te posete, misis Grin, nije nikad zastala, kad bi svoju komšiku susrela. Čak bi i okretala glavu od nje.

Mrs. Christmas, međutim, – žena komšije sa desna, – nije bila takva. To je bila žena, kao i njen muž, visokog, pravog, stasa, a mlađa od svog muža. Gospodinu Božiću je moglo da se desi, da ga, – u evropskim zemljama, – smatraju za lorda, a njegovoj ženi, da pomisle, da je jedna od onih, imućnih Engleskinja, kojima je, – ko zna zašto, – draga, naročito, Italija, i Španija. Tamo putuju na letovanje, – same. Ta žena je bila zašla u godine, ali je u svojim plavim očima imala neki žar, koji se sreće u očima, – kod Engleskinja, – baš u tim godinama. To je bila ne samo samouverenost još lepih žena, i u godinama, nego i neka želja, da se nadoknadi, ono, što je propušteno, nekada. Engleskinje su bile jako zaljubljive u tim godinama. Više, mnogo više, nego u mladosti.

Ta žena sa desna bila je, uostalom, jedina, koja je znala nešto više, o tim strancima. Ona je, sa svojom komšikom, bila uspostavila prijateljske odnose, – preko plotu. Nudila ih je čajem, – preko plotu, – kad bi ih u bašti, iza kuće, ugledala. Bila je onda i vesela, toliko, da bi izlazila u baštu, da plevi svoj rododendron, i pevušila, i igrala po travi.

Bila je jednom, i u poseti, kod svojih suseda. Tada je, začudo, bila obučena, kao da dolazi sa nekog opštinskog bala. Ni traga na njoj nije bilo, metle, – što je inače preko celog dana bila. U čarapama, na patosu, igrala je sa aparatom, za čišćenje patosa. Kao i njen muž, bila je vrlo prijatna pojava. Čak i njen muž, koji se inače video kako, svake subote, pere prozore, i farba, svaki čas, vrata, i kako opravljiva brave, i kako

šiša travu, bio je, uveče, neka vrsta pedagoga. Pričao je svom komšiji kako treba da uči sa radija, napamet, engleske stihove. Najbrži put za savlađivanje engleskog izgovora. Ako čovek nema novaca, za pozorišta, koja su, za to, još bolja.

Božićka je bila zadivljena, naročito, haljinama i obućom svoje komšike i bila je došla, da tu obuću proba. I kupi. Ona je, posle, prva, pričala, da je taj stranac bio neka vrsta, carskog, ruskog, oficira, koji je sa svojom ženom, godinama, živeo, po bezbrojnim stranim varošima. Pa su došli u Englesku, kad je Engleska ušla u rat, da spase Poljsku od Nemaca. (Ali je Poljska – „isuviše brzo podlegla.“) – Taj čovek zna sve moguće jezike ovog sveta, ali joj se ne dopada. Tako je drsko gleda. A kad kaže nešto, što je lepo, – kao da se udvara, – nikad se ne zna, da li je to rekao ozbiljno, ili se podsmeva? Spočetka joj se bio dopao, ali joj se više ne dopada. Njena ćerka prelazi, češće, u tu kuću, da upotrebi telefon, jer mister Kristmes, slučajno nema telefona. Njena ćerka nije više dete, – ali ona, ni to, ne odobrava. Ne bi trebala da pravi te česte posete, zbog telefona. Njoj se taj sused ne dopada. Dopada joj se njegova žena.

Misis Kristmes je, ono, što je mislila, i osećala, kad bi tom strancu prišla, skrila, u brbljanje, njegovoj ženi: gde da kupuje mast, a gde jaja, koja su bila u Engleskoj, vrlo retka, tada. (I kralj je samo jedno dobijao, dnevno.) U trenutku, kad bi joj komšija, stranac, nešto prošaputao, misis Kristmes bi, brže-bolje, tumačila njegovoj ženi, kako bi mogla da ne prti u London, svaki dan, svoje velike kutije, nego da ih šalje, poštom.

Pokušala je i to, da spreči, da suseda posećuje, njena kći. – Ta devojka služila je vojni rok, te godine, a dolazila kući, samo subotom, sa aerodroma. Pretrčala bi, kod suseda, čim bi se uverila, da njegova žena nije iz Londona još stigla. Glasno

se smejala, dok je tražila dozvolu da, sa susedovog telefona, telefonira. Ukočila bi oči kad bi joj prišao. Ta mlada devojka je duboko disala, pri svakom pokretu tog crnog čoveka, kad bi joj prišao.

U kući sem njih nije bilo nikoga.

Kad bi se vratila svojoj kući, mati bi je posmatrala ispitivački.

Mnogo vike ni oko čega

Isto se tako brzo prekinuo i pokušaj upoznavanja, između tog stranca i ostalog sveta u Mil Hilu. To se desilo baš poslednjeg dana u godini, to jest u noći, kojom se završila, ta godina. Te noći, poslednje noći 1946, uveče se, i u Mil Hilu, začula, u svakoj kući, muzika sa radija. Iz hotela *Savoy*.

Iako je taj hotel, u Londonu, najskuplji, najraskošniji, to veče su, svi, u Londonu, hteli da se osećaju, kao da novu godinu dočekuju u tom hotelu. *Sevoj* se, te noći, dupke napuni, pa i oni, koji nikad u njega neće kročiti, igraju, uz njegovu muziku sa radija. Nadaju se sretnijoj, novoj godini. Svake se godine nadaju tome, ponova. A kad, o ponoći, muzika iz *Sevoja* učuti i začuje se sat, koji odbija ponoć, sa tornja Parlamenta, svi viču i svi se ljube, kao da će, u idućoj godini, biti, sretni.

U kući tih stranaca, međutim, baš te noći, baš dok je taj sat odbijao, začuo se, uz tu muziku, ženski krik, ali koji se, brzo, učutao. Neko je zatim, istrčao iz kuće i počeo da doziva, u pomoć, očajno. Lupao je u prozore oba suseda, kao

sumanut. Zatim se, u svetlosti vrata, pojavila, strankinja, sa čije je desne šake curila krv. Ponavljala je, međutim, mirno i poluglasno: „*Kolja, Kolja, k teljefonu, k teljefonu, bližajšu apteku, apteku.*“

Kod oba suseda, onda, nastala je bila uzbuna.

Prvo je istrčao sused koji se zvao: gospodin Zeleni, – a zatim se pojavio i sused stranaca koji se zvao: gospodin Božić.

A nastala je bila uzbuna i kod suseda, preko puta, u snegu. Dotrčalo je još nekoliko ljudi.

Pojaviše se, u stakletu prozora, na spratu, po kućama suseda, kao da su u Španiji, – i žene, zavijene u šarene marame. Svi su prozori, u susedstvu, bili osvetljeni. Proneo se bio glas da je strankinja prerezala žile na rukama. Uskoro su stigla i bela kola *Hitne pomoći*, iz najbliže bolnice. Neko je bio pozvao i policiju. Cela je ulica bila osvetljena. Stigao je i šef policije u Mil Hilu, – koji je bio poznat sa golfskog igrališta, – tociljajući se, na bicikletu, po snegu.

Pokazalo se, međutim, da sve to nije bilo potrebno.

Već posle nekoliko minuta, narednik, koji je bio utrčao u kuću, iziđe, i poče da umiruje, okupljenu gomilicu ljudi. Nije bilo nikakvog pokušaja samoubistva! Koješta! Voda sa tavana, – gde se u Engleskoj nalaze cisterne, – bila je, kroz naprslu cev, polila tavanicu, i probila zid, nad spavaćom sobom stranaca. Strankinja se bila uplašila da će voda upropastiti nameštaj, kućevlasnika, potrčala je na tavan, sa svećom u ruci, pa je, u polumraku, tražeći zatvarač vodovoda, rasekla ruku, na jednom ekseru. Taj stranac je toliki šeprtlja, da ne ume ni vodovod da zatvori. A vodovod se u Engleskoj zatvara pred kućom, sa ulice, kod kapijice baštice. Kao i sva ta raseljena lica, – reče narednik, – i taj Poljak je neverovatna persona, i, zna svašta, a ne zna ni da zatvori vodovod. Na njihov tavan se ide, po lestvama. U kući imaju svega jednu,

električnu, lampicu. Ključ, kojim se zatvara vodovod, veliki je kao budak, a oni nisu znali, ni gde se drži u kući. (Cevi vodovoda u Engleskoj nisu zazidane u zidove kuća, nego ostaju napolju, kao i oluci, a stranci ni to ne znaju. Kad je zima, izuzetno, hladna, prskaju, kao da su od kristala.) Stranac ni to ne zna, nego budi komšije.

Svet, koji se beše okupio, počeo je, zatim, da se razilazi, a pošto su skoro svi dotrčali gologlavi, čulo se kako neko, glasno, gromoglasno, kija.

Kao da ga je neko bio udario budakom, stranac je, međutim, stajao naslonjen u vratima, obasjan svetlošću sveće i činilo se da diše teško. A svet je, sa čuđenjem, gledao, kako mu njegova žena prilazi, kako ga miluje po licu, i kako mu nešto govori, tiho. Susedi nisu razumeli ni šta on odgovara ženi, a nisu ni čuli to dobro, jer je to mrmljao, ali da su ga mogli razumeti, čuli bi kako joj kaže: „Nađa, ja više da živim, ovako, ne mogu. Ne mogu. U ovoj noći, mi smo sasvim sami, iako su oko nas toliki susedi. Ne mogu više da podnosim ovu samoću. Ti treba da me ostaviš. Spasavaj se.“

Oni koji su im stajali blizu, začudiše se, jer se ta žena, dok su joj vezivali ruku, počela da smeška, mirno. Ruka joj je, međutim, bila brzo povezana, a ona, pri tome, ni suzu pustila nije. Kola za spasavanje, otišla su, zatim, prazna. Narednik Bil, – šef policije u Mil Hilu, – uveravao je one koji se behu okupili oko njega, da nema razloga da se, tih Poljaka, klone. Nema, ni govora, o nekom pokušaju samoubistva. To je vrlo ljubazan svet. Imaju papire koji su u redu. Nemaju uglja, a, izgleda, ni novaca. Čovek je bez zanimanja, otkad je major zatvorio svoju školu jahanja. Nalaze se, međutim, već pet godina, u Engleskoj. To je neki bivši oficir. Ratovao je na strani Engleza. U redu! „*He is all right.*“ – Raspoloženje prisutnih izmenilo se, posle toga. Čudili su se samo, kako je moglo da

dođe do tolike panike? Kao da im je bilo i pomalo žao što nema samoubistva? U Engleskoj je kriminal, poezija i balada.

Narednik im je protumačio, da stranac ima čitavu bateriju flaša viskija, a ne pije ga. Svi su ti stranci šašavi. A kad počese da ga pitaju: a zašto taj stranac ne dolazi u crkvu, kao ostali svet u Mil Hilu, narednik im reče, da taj čovek pripada nekoj, orijentalnoj, hrišćanskoj, sekti, ali to nije opasno. Žena se bavi prodajom lutaka u Londonu, – koje svojeručno izrađuje. Neki su ga pitali, kakvo je ime tog čoveka? Čudno. Smejući se, narednik im reče, da ga nema u spisku golf kluba, a ne bi ga, ni znao izgovoriti, ni da mu neko da pet funti. A piše o njemu, u jednom papiru, da je bio princ. U Rusiji. Iako to ne priznaje. Kad im narednik to reče, mislili su da se šali. „*Bill, don't be silly.*“ Ne budi šašav. Zatim su se razišli.

Lampe su se pogasile. Nastala je tišina. Godina 1947. ušla je i u taj ćorsokak u Mil Hilu, kao da je čitala Dikensa. Svet misli, i sad još, da je u Engleskoj, sve, pa i nova godina, kao u doba Dikensa. Tišina je noćna, međutim, kad je zima, i u Engleskoj, dublja, nego na danu, – kad su putevi zavejani. Svake desete godine, kad takva strašna zima biva i u Engleskoj, svet je, kao neka engleska, zimska, bajka. Prljavi su putevi, tek kad se razdani. Tada i lelek silovanih mačaka prestaje, a sa njim i grlati mauk mačora, koji je, inače, sva-konoćna muzika Londona.

Posle te uzbune, oko tih stranaca, Mil Hil je češće pitao za njih.

Kad mu je žena zaspala, te noći, stranac je još dugo stajao kod svojih, zavejanih, prozora, u mraku. Zadržala je i njega magija te noći, noći koja je bila bela, i treptala na ulici, kao kristali. Kako je čudna ta noć i taj mir zavejane noći, poslednje u godini na celom svetu. Iako je bio užasnut mišlju da u svojoj bedi može doživeti, još veće nesreće, nego ta, koja

ga je već postigla u Londonu, sneg, u toj noći, smirio ga je bio, za trenut. Ima u svetu neka skrivena lepota, koja se svud može naći. Rusija je to, u koju se i Engleska pretvara, kad je zavejana. Pojedine, tako različite, zemlje, razna doba godine, sjedine se u neku sličnu, sasvim sličnu sliku, te noći. Kako je čudno te noći, – odjekivao i sat, koji je odzvanjao sa tornja Parlamenta u Londonu. Kao zvono u Sankt Petersburgu, u njegovom detinjstvu, u crkvi, iza obale, na Nevi, gde su stanovali u svojoj velikoj kući.

Ništa se u kući tih stranaca, međutim, idućih dana, ne menja. Sneg svaki čas nastavlja da pada.

Iako je to neverovatno, te godine, u Mil Hilu, bio je svega jedan limar, a cevi vodovoda, po kućama, pucale su i u novoj godini kad se smrznu. Opštinski oci su onda rešili da se voda zatvori, uopšte, po kućama, privremeno, pa nije bilo vode, ni u nužnicima. Većina stanovništva odlazila je na stanicu, po vodu. Tamo, kod česmi, stajao je, danima, dug red ljudi i žena, i dece, pa se vraćao sa tih česmi, noseći vodu u kantama i ćupovima. (Na snegu, predveče, to je, katkad, ličilo na stare slike zime, u Kini.)

U toj povorci vodonosača i vodonoša, pojavio se bio i taj stranac, koji nije bio poznat, dotle. U nekom pohabanom, skupocenom krznu, kakvog u Engleskoj nema, i on je čekao, i stajao, u dugom redu, pred česmama vodovoda. Sa dva suda, koji su ličili na neku vrstu bivših kanti benzina. Stajao je ćutke. Sa nekim tužnim izrazom lica. Nekud daleko zagledanim očima, – kao da je svet san, a ne java. Imao je, očigledno, beskrajno, strpljenje, a kad bi, na poledici, nastala gurnjava, davao bi svakom mesta, sa osmehom na licu. Delio je dakle i dobro i zlo sa ostalima. Katkad se čak nudio, da ponese sud, i drugima. Govorio je engleski dobro, ali sa nekim čudnim, mekim, melodioznim, izgovorom reči, tako, da su, katkad,